

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI INOVĂRII

PROGRAME ȘCOLARE

LIMBA ȘI LITERATURA MAGHIARĂ MATERNĂ

CLASELE A V-A – A VIII-A

Aprobate prin ordinul ministrului

Nr. 5097/09.09.2009

București, 2009

NOTĂ DE PREZENTARE

Scopul studierii limbii materne în perioada școlarității obligatorii este acela de a forma o personalitate cu o cultură comunicatională și literară de bază, capabilă să comunice cu semenii, să înțeleagă lumea, să-și utilizeze în mod eficient și creativ capacitățile, să fie sensibil la frumosul creat de natură și la cel creat de om.

Astfel, programele de *Limba și literatura maghiară* pentru învățământul primar și gimnazial propun un model comunicativ-funcțional, la nivelul studierii limbii și literaturii materne. Acest model presupune dezvoltarea competențelor de receptare și de exprimare orală, respectiv de receptare a mesajului scris și de exprimare scrisă.

În mod concret, dezvoltarea competențelor de comunicare se realizează prin familiarizarea elevilor cu situații diverse de comunicare orală și scrisă, cu texte literare și non-literare adecvate vârstei.

În sensul celor arătate mai sus, principiile de bază ale prezentei programe școlare sunt:

- relevarea competențelor (receptarea mesajului oral, exprimare orală, receptarea mesajului scris și exprimare scrisă);
- formarea de abilități proprii pentru folosirea limbii materne în contexte concrete de comunicare;
- prezentarea comunicării în calitate sa de competență umană fundamentală;
- reechilibrarea ponderii acordate exprimării orale față de cea scrisă;
- propunerea unor conținuturi care țin seama de particularitățile de vârstă ale elevilor.

Obiectivele proiectate pentru învățământul gimnazial urmăresc formarea unui sistem de valori coerent, în vederea orientării comportamentului și carierei viitorului absolvent.

Recomandări privind aplicarea programei și evaluarea elevilor

- **În proiectarea didactică** (realizarea planificărilor calendaristice, selectarea și detalierea unităților de învățare, elaborarea probelor de evaluare diagnostică, formativă și sumativă) **cadrele didactice vor avea drept reper principal prevederile programei școlare**, atât în ceea ce privește competențele specifice, cât și conținuturile învățării.
- **Planificările calendaristice vor fi structurate pe unități de învățare și vor fi elaborate pentru întreg anul școlar**, pentru a se avea o imagine de ansamblu asupra realizării curriculumului pe întreg anul.
- Stabilirea competențelor specifice care vor fi vizate și a conținuturilor care vor fi parcurse în fiecare semestru este la latitudinea profesorului, care **va urmări constant atingerea de către elevi, până la finele anului școlar, a tuturor competențelor specifice prevăzute de programă, la un nivel satisfăcător**.
- **Corelarea competențelor specifice cu conținuturile învățării** recomandate în programa școlară va fi realizată de către profesor, în procesul de proiectare didactică.
- **Pentru organizarea eficientă a timpului alocat învățării în clasă și pentru evitarea suprasolicitării elevilor:**
 - în activitatea de învățare-predare vor fi folosite **metode comunicative, tehnici interactive și activități centrate pe elev**;
 - **temele pentru acasă** vor fi stabilite astfel încât timpul necesar elevului pentru rezolvarea lor **să nu depășească timpul de lucru efectiv consumat de elevi pe parcursul orei de curs** (se va avea în vedere timpul cât elevii lucrează **efectiv** la rezolvarea a diverse sarcini de învățare/ de lucru pe parcursul orei).
- **Instrumentele și probele de evaluare** vor fi elaborate în strictă corelare cu obiectivele de referință și conținuturile din programa școlară.

NOTĂ:

Manualul școlar este unul dintre instrumentele didactice utilizate în procesul de predare-învățare-evaluare. În consecință, conținutul acestuia va fi valorificat în funcție de cerințele formulate în programa școlară și va fi adaptat de către profesor nevoilor clasei/ grupului de elevi.

În situația în care nivelul clasei de elevi și interesele de învățare ale acestora permit și abordarea unor conținuturi și aplicații din manual care nu se regăsesc în ceea ce programa școlară ca fiind obligatoriu, **profesorul va evidenția în planificare caracterul lor facultativ și nu le va include în probele de evaluare sumativă.**

VALORI ȘI ATITUDINI:

- Cultivarea interesului pentru lectură și a plăcerii de a citi, a gustului estetic în domeniul literaturii
- Stimularea gândirii autonome, reflexive și critice în raport cu diversele mesaje receptate
- Formarea unor reprezentări privind valorile majore ale literaturii maghiare
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de comunicare și a încrederii în propriile abilități de comunicare
- Abordarea flexibilă și tolerantă a opiniilor celorlalți
- Cultivarea unei atitudini pozitive față de limba maternă și recunoașterea rolului acesteia pentru dezvoltarea personală și îmbogățirea orizontului cultural
- Dezvoltarea interesului față de comunicarea interculturală

MÓDSZERTANI ALAPVETÉS

Az anyanyelv tanításának a célja a kötelező oktatásban a személyiségformálás, egy olyan személyiség alakítása, amely rendelkezik az irodalmi és kommunikációs műveltség alapjaival, amely képes anyanyelvén kommunikálni, megérti a világot, hatékonyan és kreatívan alkalmazza képességeit, érzékeny a természeti és társadalmi szép iránt, képes befogadni az esztétikai hatásokat.

Ennek megfelelően az I-IV. osztályos és gimnáziumi **Magyar nyelv és irodalom** tantervek a funkcionális nyelvszemléletet érvényesítik. A funkcionalitás szűkebb értelemben nyelvhasználat-központúságot jelent, azt, hogy az iskolában a nyelvi eszközök beszédben, írásos közlésben betöltött szerepét tanulják a gyermekek. A funkcionalitás tágabb értelemben a nyelvi eszközök beépítettségét, egymástól való függését jelenti. Mindezek mellett a funkcionális szemléletmód abban is kifejeződik, hogy az anyanyelvi nevelés elsődleges feladata a kommunikációs képességek fejlesztése. Tehát minden nyelvi megnyilatkozással arra szoktatjuk a tanulókat, hogy a rendelkezésükre álló nyelvi eszközökből a kifejezendő gondolat tartalmához, a közlés helyéhez és a kommunikációs partnerhez alkalmazkodva válogassanak.

Ezen kívül a tanterv az anyanyelvi nevelés egységességének az elvét is érvényesíti. Az anyanyelvi nevelés egysége azt jelenti, hogy a felfogó, befogadó és a közlő, kifejező képességeket együtt fejlesztjük. Az anyanyelvi nevelés integráltsága a tantárgyi ágazatok egységben szemlélését is jelenti.

Mindezt a tanterv úgy érvényesíti, hogy a kommunikációs képességek fejlesztése során a tanulókat változatos szóbeli és írásbeli kommunikációs helyzetekhez, irodalmi és nem irodalmi szövegek értelmezéséhez szoktatjuk.

Mindezek értelmében a **Magyar nyelv és irodalom** korrigált tantervének az alapelvei a következők:

- Követelményközpontúság érvényesítése a kompetenciák figyelembevételével (beszédkészség, beszéd, olvasás, írás képessége)
- Az anyanyelvhasználat konkrét kommunikációs helyzetekben
- A kommunikációnak emberi alapképességgé váló értelmezése
- A szóbeli és írásbeli kifejezőképesség megfelelő arányú fejlesztése
- Az életkori sajátosságoknak megfelelő tartalmak választása

A gimnáziumi szakasz követelményei általában egy koherens értékrendszer, a tanulók magatartásának alakítását és pályájának irányítását célozzák. Mindezt figyelembe veszi a **Magyar nyelv és irodalom** korrigált tanterve.

A tanterv alkalmazására és a tanulók értékelésére vonatkozó ajánlások

- Az egyéni tervezés során (kalendarisztikus tervek, tanulási egységek tervezése, diagnosztikus, formatív és szummatív értékelési kérdések és feladatok) a pedagógusoknak a **tanterv előírásait** kell figyelembe venniük mind a kompetenciákra, mind pedig a tartalmakra vonatkozóan
- A kalendarisztikus terveknek az **egész tanévet** át kell fogniuk, hogy a tanár tanterv megvalósítására vonatkozóan átfogó képet kapjon
- A **félévenkénti** kompetenciákat és tartalmakat, azok sorrendjét a tanár szabadon választhatja meg, de folyamatosan követnie kell, hogy a **tanév végéig** minden kompetencia és tartalom megfelelő szintet érjen el..
- A kompetenciák és a tartalmak **összhangolását** a tanár valósítja meg az egyéni tervezés során
- A tanulók túlterhelésének elkerülése és a tanítási óra minél hatékonyabb kihasználása érdekében a tanárok vegyék figyelembe a következőket:
 - A tanítás-tanulás során alkalmazzanak a kommunikációs módszerek mellett **interaktív** és más **tanulóközpontú** módszereket
 - A **házi feladatot** úgy válasszák meg, hogy az elvégzésére fordított idő ne haladja meg az órai feladatvégzés idejét (az órán konkrétan feladatok elvégzésére fordított időt kell figyelembe venni)
- Az **értékelés/felmérés** eszközeit, kérdéseit és feladatait (itemeket) a részletes követelmények és tartalmak szigorú betartásával kell elkészíteni

MEGJEGYZÉS

A tankönyv egyike a tanítás – tanulás – értékelés során használt taneszközöknek. **A tanárnak tehát a tankönyv tartalmát a tanterv követelményeinek megfelelően kell alkalmaznia és az osztály/tanulócsoport igényeihez kell igazítania.**

Amennyiben az osztály színvonala és a tanulók szükségletei megengedik, hogy olyan tankönyvi tartalmakat is feldolgozzon, amelyek nem szerepelnek a tantervben kötelezően előírtak között, a tanár a tervében megjegyzi, hogy ezek fakultatív jellegűek, és a szummatív értékelés tárgyát nem képezhetik.

Kompetenciák

A szóbeli közlés

A szóbeli kifejezőképesség

A szövegolvasás és szövegértés

Az írásbeli kifejezőképesség (fogalmazás)

V. osztály

1. A szóbeli közlés megértése

Kompetenciák	Tartalmak
1.1. a szóbeli közlés lényeges információinak megértése, azok kiemelése és elkülönítése a részletektől	A közlendő logikai-szemantikai elrendezése. A szóbeli szöveg jelentése, lényeges elemek, járulékos jelentéselemek. Az alapgondolat és a részletezés.
1.2. a szóbeli közlés szövegtípusainak/ műfajainak (a párbeszéd, a leírás, az elbeszélés) felismerése	A párbeszéd (dialógus) és a magánbeszéd (monológ) szövege. A tájékoztató szöveg: az elbeszélés (élménybeszámoló). Az egyszerű párbeszéd szerkezete. A párbeszédet kezdeményező nyelvi és nem nyelvi jelzések. A párbeszéd folytatásának és befejezésének megszokott kifejezőmódjai. A köszönés, a bemutatkozás, a beleegyezés és a kérés nyelvi formái.
1.3. a szóbeli közlés mondatainak felismerése a modalitás szempontja és a mondatok szerkezete szerint	A szóbeli szöveg összetevői. A mondatok megszerkesztése. A mondat. Az egyszerű mondat. Modalitás szerinti osztályozás (kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító). Az összetett mondat.
1.4. az ismeretlen szavak felismerése a szóbeli közlésben	A szóbeli szöveg összetevői. A szavak megválasztása. A szó és szóképlet.
1.5. a normatív nyelvváltozat és a saját nyelvváltozat közötti különbség felismerése a szöveghez, a mondathoz, a szóalakhoz kapcsolódóan	A tanulók saját nyelvi változatának szavai (pl. tájnyelvi, diáknyelvi szavak, kölcsönszavak) és azok köznyelvi megfelelői. A mondatok megszerkesztése.
1.6. egy másik személy közlési szándékának felismerése	A nyelvi és nem nyelvi elemek (pl. gesztus, mimika) egyidejű elrendezése és működése.
1.7. a szóbeli közlés érdeklődéssel való hallgatása	A gondolatok egyszerű és kifejtett vázlata, a szóbeli összefoglalás, tömörítés, bővítés.

2. A szóbeli kifejezőképesség

Kompetenciák	Tartalmak
2.1. a közlési helyzetnek megfelelő szavak kiválasztása és helyes alkalmazása	A saját nyelvi változatok (pl. nyelvjárás, köznyelv, diáknyelv) beszédbeli szerepe. A szócsalád. A szinonimák (rokon értelmű szavak). Szórend. A hangsúly és hanglejtés.
2.2. nyelvtanilag helyes mondatok alkotása és azok beszerkesztése a szövegbe	Az egyszerű mondat. Szórend. A hangsúly és hanglejtés. Az összetett mondat. Mondategész, mondategység. Mondattömb, bekezdés.
2.3. a helyesejtési követelményeknek megfelelő, világos, tömör, helyes beszéd	A hangsúly és a hanglejtés. A beszédhangok képzése. Hangrend és illeszkedés (ehhez: a magánhangzók osztályozása). Mássalhangzók kapcsolódása (ehhez: a mássalhangzók osztályozása). A szótag. A szótagolás. A helyes ejtés. A hangok stílushatása.

2.4. a helyzethez és a kontextushoz való alkalmazkodás a beszédben	A közlési helyzet. A beszélő. A hallgató (beszédtárs). Az üzenet. A kontextus. A kód. A csatorna. A beszéd alkalmazása a beszéd céljához, a beszédtárshoz. A saját nyelvi változatok (pl. nyelvjárás, köznyelv, diáknyelv) beszédbeli szerepe.
2.5. párbeszéd kezdeményezése különböző helyzetekben	A párbeszéd. Az egyszerű párbeszéd szerkezete. A párbeszédet kezdeményező nyelvi és nem nyelvi jelzések.
2.6. elbeszélő, leíró szöveg alkotása a szövegtípusok/műfajok jellemzőinek figyelembe vételével	A párbeszéd átalakítása elbeszélő fogalmazássá. Az elbeszélés. A leírás. A jellemzés. Olvasmánynapló.
2.7. különböző szövegek elmondása a szövegformának és a szövegjelentésnek megfelelően	A beszéd alkalmazkodása a közlés céljához, a beszédtárshoz. A nyelvi és nem nyelvi elemek (pl. gesztus, mimika) egyidejű elrendezése és működése.

3. A szövegolvasás és szövegértés

Kompetenciák	Tartalmak
3.1. különböző típusú szövegek felolvasása rövid felkészülés után	Olvasási módok: betű szerinti, értelmező, beleélő. A hangsúly és a hanglejtés. A helyes ejtés.
3.2. minimum 15-20 mondatos szöveg néma értő olvasása	Olvasási módok: betű szerinti, értelmező és beleélő.
3.3. a különböző mondatfajták és mondat szerkezetek felismerése, azok szövegbeni szerepének azonosítása	Modalitás szerinti osztályozás (kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító). Az egyszerű mondat. Állító és tagadó mondatok. Szószerkezetek és mondatrészek. Az összetett mondat.
3.4. az ismeretlen szavak és kifejezések felismerése a szövegben	A szó és a szóképlet.
3.5. a nyelv rendszer jellegének felfedezése és megértése az olvasott szövegben	A szófajok A szó szerkezete. Szószerkezetek és mondatrészek. Az állítmány. Az alanyos, tárgyas, jelzős, határozós szószerkezet.
3.6. a nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzet sajátosságainak felfedezése, a köznapi és irodalmi szövegek értelmezése	Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció. Makroszerkezeti egységek a szövegben. Az írott szöveg tartalmi változatai.
3.7. a különböző műfajú irodalmi szövegek nyelvi megalkotottságára való figyelés, az epikai műfajok (mese, monda, elbeszélés, meseregény) sajátosságainak felismerése, a művészi/irodalmi szöveg érzékletességének,	Cselekményszerkezet (előkészítés, bonyodalom, a bonyodalom kifejtése, tetőpont, megoldás); tér és idő az epikus művekben; szereplő, szereplők rendszere. A mesék cselekményszerkezete, mesei helyszín, mesei idő, meseelemek, motívumok, vándormotívum A képzelet szerepe, a művészi szöveg érzékletessége

- képzeletet megmozgató
szerepének felfedezése
- 3.8. tetszésnyilvánítás; Személyes álláspont kifejezése és indoklása.
véleményformálás

4. Az írásbeli kifejezőképesség (fogalmazás)

Kompetenciák	Tartalmak
4.1. rövid fogalmazás írása adott témára, saját vázlat alapján	Az írott szöveg elrendezése. A fogalmazás célja. A fogalmazás előkészítése. Makroszerkezeti egységek (bevezetés, tárgyalás, befejezés)
4.2. a témához igazodó szókincs alkalmazása, a rokon értelmű és az ellentétes értelmű szavak megfelelő használata	A magyar nyelv szókészlete. A szó: a szókészlet alapeleme. A szótári szó. A szócsalád. Jelentésmezők: rokonságnevek, színnevek, állatnevek stb. Hangalak és jelentés viszonya. Az egyjelentésű szavak. A többjelentésű szavak. A szinonimák (rokon értelmű szavak). Az antonimák (ellentétes jelentésű szavak). A hasonló alakú szavak.
4.3. a mondanivalót kifejező, nyelvtanilag helyes mondatok szerkesztése, és azok beépítése a szövegbe	Mondategész, mondategység. Szórend. Mondattömb, bekezdés.
4.4. valamely élmény- és / vagy ismeretközlő szöveg kivonatának elkészítése	A funkcionális (gyakorlati célú) írás. Vázlat.
4.5. tanult szövegtípusú és műfajú szabad fogalmazás alkotása (elbeszélés, leírás, párbeszéd) a helyzethez és a témához igazodó stílusban	Az elbeszélés. A leírás. A jellemzés. A párbeszéd. Élmények, események bemutatása.
4.6. helyes írás, olvasható íráskép, a szöveg megfelelő elhelyezése a lapon	A kézírás és szépírás. A kalligrafikus írás. Az írott szöveg elhelyezése a füzetlapon. Az írást kísérő nem nyelvi jelek: aláhúzás, zárójel stb. Helyesírás, központosítás. Az írásjelek: a pont, a vessző, a kettőspont, a kérdőjel, a felkiáltójel, az idézőjel. A gondolatjel, párbeszédjel. A hang és a betű. A kiejtés szerinti írás elve és gyakorlata. A szóelemző írásmód elve és gyakorlata. A szavak elválasztásának helyesírási szabályai. A betűrendbe sorolás szabályai.
4.7. érdeklődés tanúsítása a szövegalkotás iránt	Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben. A funkcionális (gyakorlati célú) írás: Magánlevél. Üdvözlét. Üzenet. Szabad fogalmazás.

TARTALMAK

A tartalmi elemek didaktikai elrendezése, rendszerezése tekintetében a tankönyvszerzőnek és a tanárnak teljes szabadsága van. A tanterv belső logikai rendjét szerkesztésmódja is tükrözi: a tankönyvszerzőnek, illetve a tanárnak a képességekre vonatkozó, egymással összefüggő részletes követelményekből kiindulva kell rendszereznie a megfelelő tantervi tartalmakat.

Az iskolában az anyanyelv tanításában és tanulásában a nyelv funkcionális és társas szemléletének kell érvényesülnie: a figyelem a nyelv változatosságára és változataira irányul, nem az elszigetelt nyelvi elemekre és az elvont nyelvi rendszerre. Ennek az elvnek a szellemében és az életkori sajátosságoknak megfelelően a tanulásban és az értékelésben a szöveggel végzett

gyakorlatok, műveletek dominálnak, nem a meghatározások, öncélú osztályozások. A szövegértési és szövegalkotási kompetenciaterületre vonatkozó fogalmak, eljárások, műveletek mindenikét először nem irodalmi, hanem igényes köznyelvi szövegeken keresztül ajánlott bevezetni és gyakoroltatni.

A szóbeliségben el kell fogadni, sőt bátorítani kell a tanulók saját nyelvi változatának használatát, figyelembe kell venni a kisebbségi nyelvhasználat sajátos helyzetét és igényeit. A köz- és irodalmi nyelvet az írásbeliséggel ajánlatos összekapcsolni.

A nyelvi tartalmak, a nyelvtani ismeretek nem öncélúak, hanem funkcionális és gyakorlati szerepük van abban, hogy a helyzetnek megfelelő, hatékony nyelvi közlés valósuljon meg.

A helyesírás, az érthető beszéd és a normatív nyelvhasználat kérdésköre állandó didaktikai feladat.

Az irodalomolvasás tartalmi beépülnek a képességekre vonatkozó követelményrendszer belső logikai rendjébe, tehát a nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzetben történő szövegértés és értelmezés nem választható el a beszédnek, a beszédértésnek, illetve a szövegalkotásnak a követelményrendszer belső összefüggéseit szem előtt tartó tartalmi egységeitől. A tartalmak sorrendje, elrendezése, egymásra építése magának a szövegolvasás folyamatának rendelődik alá. Ennek a folyamatnak a belső logikáját a tartalmak és a választott szövegek rendezésével a tankönyvszerző, illetve a tanár határozza meg.

A tartalmak a tantervben nem lineáris sorrendiségben, hanem témakörök szerint rendeződnek; figyelembe veszik az előző évfolyamokhoz viszonyított bővítést, újrarendszerezést, az új alapfogalmaknak, ismereteknek a már működő ismeretrendszerbe való tapasztalati úton történő beépítését.

Az új fogalmak, ismeretek félkövér szedéssel jelennek meg, a normál szedéssel írt fogalmak, ismeretek új megértési szituációban történő működtetésének módjaira pedig a kompetenciák, illetve a tartalmak adnak példát. Az Irodalomolvasás tartalmi egységben azok a fogalmak, amelyek félkövér, dőlt szedéssel jelennek meg, nem kötelezőek. A tanár dönti el a konkrét tanulási helyzet alapján, hogy ezeknek a fogalmaknak a működtetése indokolt-e vagy sem.

1. Irodalomolvasás

1.1. Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció. Olvasási módok: betű szerinti, *értelmező*, beleélő.

A képzelet szerepe, a művészi szöveg érzékletessége.

1.2. Irodalmi formák és kódok (részben ismétlés)

1.2.1. A szó szerinti és átvitt jelentés. Többjelentés. **Hasonlat**. Szóképek: *metafora*, **megszemélyesítés**. Retorikai alakzatok: **felsorolás**, **ismétlés**, **ellentét**.

1.2.2. Verstani alapfogalmak: ritmus, *hangsúlyos ritmus*, rím, **rímfajta**: **páros rím**, **keresztírm**, **ölelkező rím**, **félrím**, **bokorrím**.

1.2.3. Epikai műfajok: **népmese**, **műköltészeti mese**, **mesetípusok** (varázsmese, tréfás mese, **állatmese**); **mondatípusok** (történeti monda, földrajzi monda); **elbeszélés/novella**; **meseregény**.

1.2.4. **Cselekményszerkezet** (előkészítés, **bonyodalom**, a **bonyodalom kifejtése**, **tetőpont**, **megoldás**); **tér és idő az epikus művekben**; szereplő, szereplők rendszere. A mesék cselekményszerkezete, **mesei helyszín**, **mesei idő**, **meseelemek**, **motívumok**, **vándormotívum**. Népi gyermekjátékok, mondókák, találós kérdések, közmondások, szólások.

1.2.5. *Líra*, *líraiság* (gyermekversek)

1.2.6. Beszédhelyzet(ek) a köznap és irodalmi szövegekben: a beszélőnek a tárgyhoz és a címzethez való viszonya; **tény és fikció**. **Történetmondás**, elbeszélés az epikában: **az elbeszélő**.

1.2.7. **Hangnemek** (tárgyilagos, azonosuló; **humoros hangvétel**)

Memoriter: 2-3 vers a tanultak közül, 5-10 soros prózarészlet, 5 találós kérdés, 5 szólás, 5 közmondás.

Egyéni olvasás: teljes terjedelemben min. 1 meseregény, 1-2 elbeszélés/novella olvasása.

Javasolt szövegek:

A javasolt szövegek, szerzők listája nem előíró jellegű. A részletes követelményekhez és tanulási tevékenységekhez igazodva a tankönyvszerző és a tanár más szövegeket választhat. A tanterv 10-14 szöveg elmélyülő olvasását javasolja. A szövegek között szerepelnie kell a klasszikus magyar irodalom jelentős alkotásainak, teljes szövegeknek vagy szövegrészeknek. A tanóra kiválasztott szövegek, illetve részletek ne haladják meg az 1-2 oldalt, az ennél hosszabb szövegeket a tanterv otthoni olvasásra és tanórai megbeszélésre javasolja (évente minimum 2 hosszabb terjedelmű szöveget).

Népmesék

Mesék, meseregények a klasszikus és kortárs magyar irodalomból, világirodalomból: pl. Fodor Sándor, Lázár Ervin, Szabó Magda írásaiból

Három-négy monda

Elbeszélések, prózai kisepikai művek a magyar és világirodalom különböző korszakaiból: pl. Fekete István, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Tamási Áron írásaiból

Lírai alkotások a klasszikus és kortárs magyar/világirodalmi költészetből (pl. Áprily Lajos, József Attila, Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc, Nemes Nagy Ágnes, Petőfi Sándor, Szabó Lőrinc, Szilágyi Domokos, Weöres Sándor versei)

2. A logikus és célszerű nyelvhasználat: közlésformák

2.1. A szóbeli közlés

2.1.1. *A közlési helyzet.* A beszélő. A hallgató (beszédtárs). Az üzenet. A kontextus. A kód. A csatorna. **A párbeszéd.** A beszéd alkalmazkodása a közlés céljához, a beszédtárshoz.

2.1.2. *A szóbeli szöveg*

- a) *A közlendő logikai-szemantikai elrendezése.* A szóbeli szöveg jelentése, lényeges elemek, járulékos jelentéselemek. Az alapgondolat és a részletezés. A gondolatok egyszerű és kifejtett vázlata, a szóbeli összefoglalás, tömörítés, bővítés.
- b) *A közlendő formális elrendezése.* A szóbeli szöveg összetevői. A szavak megválasztása. A mondatok megszerkesztése. A nyelvi és nem nyelvi elemek (pl. gesztus, mimika) egyidejű elrendezése és működése, a saját nyelvi változatok (pl. nyelvjárás, köznyelv, diáknyelv) beszédbeli szerepe.
- c) *A párbeszéd (dialógus) és a magánbeszéd (monológ) szövege.* A tájékoztató szöveg: az elbeszélés (élménybeszámoló). Az egyszerű párbeszéd szerkezete. A párbeszédet kezdeményező nyelvi és nem nyelvi jelzések. A párbeszéd folytatásának és befejezésének megszokott kifejezésmódjai. A köszönés, a bemutatkozás, a beleegyezés és a kérés nyelvi formái.

2. 2. Az írásbeli közlés

2.2.1. *Az írás folyamata*

- a) *Az írott szöveg elrendezése.* A fogalmazás célja. A fogalmazás előkészítése. A fogalmazás részei (bevezetés, tárgyalás, befejezés).
- b) *A kézírás és a szépírás.* A kalligrafikus írás. Az írott szöveg elhelyezése a füzetlapon. Az írást kísérő nem nyelvi jelek: aláhúzás, zárójel stb.
- c) *Helyesírás, központosítás.* Az írásjelek: a pont, a vessző, a kettőspont, a kérdőjel, a felkiáltójel, az idézőjel. A gondolatjel, párbeszédjel. **A kiejtés szerinti írás elve és gyakorlata. A szóelemző írásmód elve és gyakorlata.**

2.2.2. *Az írott szöveg tartalmi változatai*

- a) *A funkcionális (gyakorlati célú) írás.* Vázlat. **Magánlevél. Üdvözlét. Üzenet.**
- b) *Szabad fogalmazás*
 - Élmények, események bemutatása.
 - Az elbeszélés. A leírás. A jellemzés.

c) *Fogalmazás irodalmi vagy más természetű szövegről.* A párbeszéd átalakítása elbeszélő fogalmazássá. Az elbeszélés. Olvasmánynapló.

3. A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó, a hang.

3.1. A hangok és a betűk

A beszédhangok képzése. A hang és a betű. **A magánhangzók osztályozása (időtartam, a nyelv vízszintes irányú mozgása, ajakműködés). Hangrend és illeszkedés. A mássalhangzók osztályozása (hangszalagműködés, időtartam, a képzés helye – csak orrhangok *p/b, ty/gy* előtt. Mássalhangzók kapcsolódása. A kiejtés szerinti írásmód. Szóelemző írásmód. A szótag. A szótagolás. A szavak elválasztásának helyesírási szabályai. A helyes ejtés. A hangok stílushatása. A betűrend. A betűrendbe sorolás szabályai.**

3.2. A szó

3.2.1. *A szó és a szókészlet.* A magyar nyelv szókészlete. A szó: a szókészlet alapeleme. A szótári szó. A szócsalád. Jelentésmezők: rokonságnevek, színnevek, állatnevek stb. A tanulók saját nyelvi változatának szavai (pl. tájnyelvi, diáknyelvi szavak, kölcsönszavak) és azok köznyelvi megfelelői.

3.2.2. **Hangalak és jelentés viszonya. Az egyjelentésű szavak. A többjelentésű szavak. A szinonimák (rokon értelmű szavak). Az antonimák (ellentétes jelentésű szavak). A hasonló alakú szavak.**

3.2.3. *A szó szerkezete.* A szótő (csak a szabad tövek). A toldalék. Az összetett szó: előtag és utótag.

3.2.4. *A szófajok*

Az ige, az igekötő. Az ige mondatbeli szerepe. A főnév, a melléknév, a számnév, a (személyes) névmás, és mondatbeli szerepük. A névelő, a módosítószó, az indulatszó, a kötőszó.

3.3. *A mondat.* Az egyszerű mondat. **Állító és tagadó mondatok.** Modalitás szerinti osztályozás (kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító). Szó szerkezetek és mondatrészek. Az állítmány. Az alanyos, tárgyas, jelzős, határozós szó szerkezet. Az összetett mondat. Mondategész, mondategység. Központosítás.

Szórend. A hangsúly és a hanglejtés.

3.4. *A szöveg.* Mondattömb. Bekezdés. Makroszerkezeti egységek (bevezetés, tárgyalás, befejezés).

VI. osztály

1. A szóbeli közlés

Kompetenciák:

- 1.1. a szóbeli közlések ismert és új elemeinek megértése, a főbb információk megkülönböztetése a részletektől
- 1.2. az új szavak megértése a szövegkörnyezet alapján

- 1.3. a nyelvtani hibák felfedezése és javítása a szóbeli közleményben

- 1.4. a hangzó szöveg típusának/műfajának megállapítása, a típus/műfaj jellemző sajátosságainak felismerése

- 1.5. a beszédtárs beszédstílusának megfigyelése, az üzenet értelmezése

- 1.6. a beszéd kezdeményezésének, folytatásának, befejezésének felismerése

Tartalmak:

Szórend. A hangsúly és a hanglejtés. A közlendő logikai-szemantikai elrendezése. A szóbeli szöveg jelentése, lényeges elemek, járulékos jelentéselemek. Az alapgondolat és a részletezés.

A szó és szókészlet. A szókészlet változása. A szavak elavulása: archaizmusok. A szókészlet új elemei: neologizmusok. Nemzetközi szavak.

A szókészlet gazdagodása: a szóképzés fajtái (igeképzés, névszóképzés). Az összetétel.

A többjelentésű szavak. A szinonimák (rokon értelmű szavak). A hasonló alakú szavak.

A szó szerkezete. A szótövek. A toldalékok. A jelek (többes szám jele, fokjelek, felszólító és feltételes mód jele) és a ragok (személyragok). A szövegösszefüggés megvalósításának nyelvtani módjai.

A párbeszéd. Az elbeszélés (élménybeszámoló).

Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben. A szóbeli szöveg megszerkesztettsége (összetevők, a szövegösszefüggés megvalósításának egyszerű módjai).

A közlési helyzet. A beszéd alkalmazkodása a közlés céljához, a beszédtárshoz, annak életkorához és társadalmi státusához. A nem nyelvi elemek megfeleltetése az üzenettel.

A párbeszéd kezdeményezésének, folytatásának, befejezésének kifejezései. A „kérdés-felelet” típusú szerkezeti részek rendszerezése. A nem nyelvi elemek megfeleltetése az üzenettel.

2. A szóbeli kifejezőképesség

Kompetenciák:

- 2.1. a szóbeli közlés mondanivalónak megfelelő rendszerezése

- 2.2. a szókinszbeli változatosság követelményének figyelembe vétele

- 2.3. mondatalkotás

Tartalmak:

A közlendő logikai-szemantikai elrendezése. Szórend. A hangsúly és a hanglejtés. A szóbeli szöveg megszerkesztettsége (összetevők, a szövegösszefüggés megvalósításának egyszerű módjai).

A szó és szókészlet.

A többjelentésű szavak. A szinonimák (rokon értelmű szavak). Az antonimák (ellentétes jelentésű szavak).

A szófajok. A határozószó. A főnév. A névelő. A névutó. A melléknév. A számnév. A névmások (személyes, kölcsönös, visszaható, birtokos). Az indulatszó. A módosítószó.

Az ige. Az igekötő.

Az igenevek.

A szófajok. Jelek (többes szám jele, fokjelek, kiemelő jel, birtokjel, múlt idő jele, a felszólító és feltételes mód jele).

Ragok (tárgyrag, határozórag, személyragok).

2.4. a nyelvi és nem nyelvi kommunikációs eszközök alkalmazása a beszéd céljához igazodva, alkalmazkodás a párbeszéd helyzetéhez

2.5. különböző típusú/műfajú szövegek (elbeszélő, leíró) alkotása a szövegtípusok/ szövegműfajok jellemzőinek figyelembevételével

2.6 párbeszédet kezdeményező, folytató és befejező formulák alkalmazásai

2.7. érdeklődő részvétel a szóbeli kommunikációban

Szószerkezetek és mondatrészek. Az állítmány. Az alanyos, tárgyias, jelzős, határozós szószerkezet.

A mondat.

Állító és tagadó mondat. Modalitás szerinti osztályozás (kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító).

Az összetett mondat. Mondategész, mondategység.

Szórend. A hangsúly és a hanglejtés.

Szövegösszefüggés (személyragok, névmások stb.)

A nem nyelvi elemek megfeleltetése az üzenettel. A

közlendő formai elrendezése. A szóbeli szöveg megszerkesztettsége. A beszéd alkalmazkodása a közlés céljához, a beszéd társhoz, annak életkorához és társadalmi státusához.

Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben.

A szöveg. Mikroszerkezet, makroszerkezet.

Szövegösszefüggés.

Az elbeszélés (élménybeszámoló). A leírás. A leírás változatai. A jellemzés. Személyes álláspont kifejezése.

A párbeszéd. A párbeszéd kezdeményezésének, folytatásának, befejezésének formulái. A „kérdés-felelet” típusú szerkezeti részek rendszerezése. A nem nyelvi elemek megfeleltetése az üzenettel.

A szóbeli szöveg megszerkesztettsége. A párbeszéd.

3. A szövegolvasás és szövegértés

Kompetenciák:

3.1. különböző típusú szövegek

felolvasása rövid felkészülés után

3.2 egy-másfél oldalas szöveg néma, értő olvasása, lényegkiemelés

3.3. az olvasott szöveg régi, új és regionális szavainak felismerése, kifejező értékük érzékelése

3.4. az olvasott szöveg

összefüggésének és

jelentéssíkainak felismerése

3.5. a nem irodalmi és irodalmi

beszédhelyzet felfedezése, az

irodalmi/művészi érték érzékelése

3.6. felfigyelés a különböző

műfajú irodalmi szövegek nyelvi

megalkotottságára, a lírai és epikai

műfajok sajátosságaira, a

Tartalmak:

Olvasási módok: betű szerinti, értelmező, beleélő. A hangsúly és a hanglejtés.

Olvasási módok: betű szerinti, értelmező, beleélő

A szó és szókészlet.

A szókészlet változása. A szavak elavulása: archaizmusok.

A szókészlet új elemei: neologizmusok. Nemzetközi szavak.

A szókészlet regionális elemei.

A szókészlet gazdagodása: a szóképzés fajtái (ige képzés, névszó képzés). Az összetétel.

A szó szerinti és átvitt jelentés. Többjelentés. Szóképek: metafora, megszemélyesítés. Hasonlat. Retorikai alakzatok:

az ismétlés, az ismétlés változatai (felsorolás, halmozás, fokozás); párhuzam, ellentét. Szövegösszefüggés. A

szövegösszefüggés megvalósításának egyszerű módjai

(grammatikai kapcsolóelemek: igei és birtokos

személyragok, névmások, kötőszók stb.)

Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben.

Szóképek. Retorikai alakzatok.

Epikai műfajok.

Líra.

Hangnemek.

4. Az írásbeli kifejezőképesség (fogalmazás)**Kompetenciák:**

4.1. különböző funkcionális célú szövegek alkotása

4.2. szabad fogalmazás alkotása a tanult szövegtípusokban és műfajokban a helyzethez és a témához igazodó stílusban

4.3. változatos szókincs, a szóalkotási lehetőségek kiaknázása a nyelvi-stilisztikai eszközök alkalmazása

4.4. a mondatok szövegbe ágyazása, a központosítás jeleinek helyes használata

4.5. a szövegalkotás iránt tanúsított érdeklődés, a helyesírás szabályainak betartása

Tartalmak:

A funkcionális (gyakorlati célú) írás. A tájékoztató jellegű szöveg. Didaktikai utasító szövegek. Magánlevél. Meghívó. A szöveg szerkezete a rendeltetéstől függően.

Ismeretközlő szöveg jegyzetelése.

Szabad fogalmazás (elbeszélés, leírás, párbeszéd)

A szó és szóképlet.

A szóképlet gazdagodása: a szóképzés fajtái (igeképzés, névszóképzés) Az összetétel. Az indulatszó. A többjelentésű szavak. A szinonimák (rokon értelmű szavak).

A mondat.

Az írásjelek: a pont, a vessző, a kettőspont, a kérdőjel, a felkiáltójel, az idézőjel, a kötőjel. A gondolatjel, párbeszédjel.

A szöveg. Mikroszerkezet, makroszerkezet.

Szövegösszefüggés.

A jelek és képek elhelyezése a szövegben.

Az összetett szavak elválasztása. Az idegen szavak írása. A szóelemző írásmód. A szófajokhoz kapcsolódó helyesírási kérdések.

TARTALMAK

A tartalmi elemek didaktikai elrendezése, rendszerezése tekintetében a tankönyvszerzőnek és a tanárnak teljes szabadsága van. A tanterv belső logikai rendjét szerkesztésmódja is tükrözi: a tankönyvszerzőnek, illetve a tanárnak a képességekre vonatkozó, egymással összefüggő részletes követelményekből kiindulva kell rendszereznie a megfelelő tantervi tartalmakat.

Az iskolában az anyanyelv tanításában és tanulásában a nyelv funkcionális és társas szemléletének kell érvényesülnie: a figyelem a nyelv változatosságára és változataira irányul, nem az elszigetelt nyelvi elemekre és az elvont nyelvi rendszerre. Ennek az elvnek a szellemében és az életkori sajátosságoknak megfelelően a tanulásban és az értékelésben a szöveggel végzett gyakorlatok, műveletek dominálnak, nem a meghatározások, öncélú osztályozások. A szövegértési és szövegalkotási kompetenciaterületre vonatkozó fogalmak, eljárások, műveletek mindenikét először nem irodalmi, hanem igényes köznyelvi szövegeken keresztül ajánlott bevezetni és gyakoroltatni.

A szóbeliségben el kell fogadni, sőt bátorítani kell a tanulók saját nyelvi változatának használatát, figyelembe kell venni a kisebbségi nyelvhasználat sajátos helyzetét és igényeit. A köz- és irodalmi nyelvet az írásbeliséggel ajánlatos összekapcsolni.

A nyelvi tartalmak, a nyelvtani ismeretek nem öncélúak, hanem funkcionális és gyakorlati szerepük van abban, hogy a helyzetnek megfelelő, hatékony nyelvi közlés valósuljon meg.

A helyesírás, az érthető beszéd és a normatív nyelvhasználat kérdésköre állandó didaktikai feladat.

Az irodalomolvasás tartalmi beépülnek a képességekre vonatkozó követelményrendszer belső logikai rendjébe, tehát a nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzetben történő szövegértés és értelmezés nem választható el a beszédnek, a beszédértésnek, illetve a szövegalkotásnak a

követelményrendszer belső összefüggéseit szem előtt tartó tartalmi egységeitől. A tartalmak sorrendje, elrendezése, egymásra építése magának a szövegolvasás folyamatának rendelődik alá. Ennek a folyamatnak a belső logikáját a tartalmak és a választott szövegek rendezésével a tankönyvszerző, illetve a tanár határozza meg.

A tartalmak a tantervben nem lineáris sorrendiségben, hanem témakörök szerint rendeződnek; figyelembe veszik az előző évfolyamokhoz viszonyított bővítést, újrarendszerezést, az új alapfogalmaknak, ismereteknek a már működő ismeretrendszerbe való tapasztalati úton történő beépítését.

Az új fogalmak, ismeretek félkövér szedéssel jelennek meg, a normál szedéssel írt fogalmak, ismeretek új megértési szituációban történő működtetésének módjaira pedig a kompetenciák, illetve a tartalmak adnak példát. Az Irodalomolvasás tartalmi egységben azok a fogalmak, amelyek félkövér, dőlt szedéssel jelennek meg, nem kötelezőek. A tanár dönti el a konkrét tanulási helyzet alapján, hogy ezeknek a fogalmaknak a működtetése indokolt-e vagy sem.

1. Irodalomolvasás

1.1. Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció. Olvasási módok: betű szerinti, beleélő, értelmező.

1.2. Irodalmi formák és kódok

1.2.1. A szó szerinti és átvitt jelentés. Többletjelentés. Szóképek: **metafora**, megszemélyesítés. Hasonlat. Metafora, megszemélyesítés és hasonlat a mindennapi kommunikációban. Retorikai alakzatok: az ismétlés, az ismétlés változatai (felsorolás, **halmozás, fokozás**); **párhuzam**, ellentét.

1.2.2. Verstani alapfogalmak: ritmus, **hangsúlyos ritmus, sorfajták**, rím, rímfajták.

1.2.3. Epikai műfajok: elbeszélés/novella, **regény, elbeszélő költemény**

1.2.4. Cselekményszerkezet (előkészítés, bonyodalom, a bonyodalom kifejtése, tetőpont, megoldás); **térszerkezet, időrend és időviszonyok az epikus művekben**, szereplő, szereplők rendszere.

1.2.5. **Líra, líraiság, lírai műfajok. A dal. Népdal, műköltészeti dal. Leíró költemény, életkép.**

1.2.6. Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben: a beszélőnek a tárgyhoz és a címzetthez való viszonya; tény és fikció. Történetmondás, elbeszélés az epikában: elbeszélő, az elbeszélői hangnem.

1.2.7. Hangnemek (tárgyilagos, azonosuló; humoros hangvétel).

Memoriter: 2-3 vers a tanultak közül, 10-15 soros prózarészlet, 10-15 versszak az olvasott elbeszélő költeményből.

Egyéni olvasás: teljes terjedelemben min. 1 elbeszélő költemény, min. 1 regény, 1-2 elbeszélés/novella olvasása.

Javasolt szövegek:

A javasolt szövegek, szerzők listája nem előíró jellegű. A részletes követelményekhez és tanulási tevékenységekhez igazodva a kötelező tartalmaknak megfelelően a tankönyvszerző és a tanár más szövegeket választhat. A tanterv 10-14 szöveg elmélyülő olvasását javasolja, amelyek között szerepelnie kell a klasszikus magyar irodalom jelentős alkotásainak, teljes szövegeknek vagy szövegrészleteknek. A tanórára kiválasztott szövegek, illetve részletek ne haladják meg az 1-2 oldalt, az ennél hosszabb szövegeket a tanterv otthoni olvasásra és tanórai megbeszélésre javasolja (évente minimum 2 hosszabb terjedelmű szöveget).

5-6 lírai alkotás olvasása a magyar és világirodalomból: pl. Arany János, József Attila, Juhász Gyula, Kányádi Sándor, Kosztolányi Dezső, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, és más klasszikus vagy kortárs költők alkotásai

népdalok

elbeszélő költemény (pl. Petőfi Sándor: *János vitéz*)

elbeszélés/novella, regény a magyar és világirodalomból: pl. Bajor Andor, Fekete István, Gárdonyi Géza, Mikszáth Kálmán, Méhes György, Molnár Ferenc, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Tamási Áron alkotásai

2. A logikus és célszerű nyelvhasználat. A szóbeli közlés és az írott közlés.

2.1. A szóbeli közlés

2.1.1. A közlési helyzet. **A beszéd alkalmazkodása a közlés céljához, a beszéd társhoz, annak életkorához és társadalmi státusához.** A párbeszéd.

2.1.2. A szóbeli szöveg rendszerezése

a) A közlendő üzenet logikai-szemantikai elrendezése (ismétlés).

b) A közlendő formális elrendezése. A szóbeli szöveg megszerkesztettsége: összetevők, a szövegösszefüggés megvalósításának egyszerű módjai (grammatikai kapcsolóelemek: igei és birtokos személyragok, névmások, kötőszók stb.).

c) A párbeszéd és a magánbeszéd szövege. **Az elbeszélés (élménybeszámoló).** A párbeszéd kezdeményezésének, folytatásának, befejezésének kifejezései (ismétlés). **A „kérdés-felelet” típusú szerkezeti részek rendszerezése. A nem nyelvi elemek megfeleltetése az üzenettel.**

2.2. Az írásbeli közlés

2.2.1. Az írás folyamata

a) Az írott szöveg elrendezése. **A szöveg szerkezete a rendeltetéstől függően** (magánlevél, levelezőlap, meghívó).

b) A kézírás és a szépírás. A szöveg lapon való elhelyezése. **A jelek és képek szerepe a szövegben.**

c) Helyesírás, központosítás. **A szófajok helyesírása.** Az írásjelek: a pont, a vessző, a kettőspont, a kérdőjel, a felkiáltójel, az idézőjel, a **kötőjel**. A gondolatjel, párbeszédjel.

2.2.2. Az írott szöveg tartalmi változatai.

a) A funkcionális (gyakorlati célú) írás. **A tájékoztató jellegű szöveg. Didaktikai utasító szövegek.** Magánlevél. Meghívó.

b) Szabad fogalmazás

– Az elbeszélés. **Élménybeszámoló. Személyes álláspont kifejezése.**

– **A leírás. A leírás változatai. A jellemzés.**

c) Fogalmazás irodalmi vagy más természetű szövegről. Irodalmi és nem irodalmi szövegek tartalma. **Ismeretközlő szöveg jegyzetelése.**

3. A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó, a hang.

3.1. A beszédhangok (ismétlés).

Az összetett szavak elválasztása.

3.2. A szó

3.2.1. A szó és szóképzlet (részben ismétlés).

A szóképzlet változása. A szavak elavulása: archaizmusok. A szóképzlet új elemei: neologizmusok. Nemzetközi szavak. A szóképzlet regionális elemei. Az idegen szavak írása.

A szóképzlet gazdagodása: a szóképzés fajtái (igeképzés, névszóképzés) Az összetétel.

3.2.2. Hangalak és jelentés viszonya (ismétlés). Az egyjelentésű szavak. A többjelentésű szavak. A szinonimák (rokon értelmű szavak). Az antonimák (ellentétes jelentésű szavak). A hasonló alakú szavak.

3.2.3. A szó szerkezete

A szótövek. A toldalékok. A képzők (igeképzők, névszóképzők, igenévképzők), a jelek (többes szám jele, fokjelek, kiemelő jel, birtokjel,

múlt idő jele, felszólító és feltételes mód jele) és a ragok (tárgyrag, határozóragok, személyragok). A szóelemző írásmód (ismétlés).

3.2.4. **A szófajok** (részben ismétlés)

Az ige. **Az igekötő.**

A határozószó. A főnév. A névelő. A névutó.

A melléknév, a számnév, a névmások (személyes, kölcsönös, visszaható, birtokos).

Az igenevek.

Az indulatszó. A módosítószó.

3.3. *A mondat* (ismétlés). Állító és tagadó mondat. Modalitás szerinti osztályozás (kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító). Szó szerkezetek és mondatrészek. Az állítmány.

Az alanyos, tárgyas, jelzős, határozós szó szerkezet.

Az összetett mondat. Mondategész, mondategység. Központozás.

Szórend. A hangsúly és a hanglejtés.

3.4. *A szöveg.* Mikroszerkezet, makroszerkezet. Szövegösszefüggés.

VII. osztály

1. A szóbeli közlés

Kompetenciák:

1.1. a szóbeli üzenet megértése

1.2. a hangzó szöveg
szerveződési módjának
felismerése

1.3. a szójelentés árnyalatainak
érzékelése a hangzó szöveg
különböző változataiban

1.4. a hangzó szöveg
típusának/műfajának
megállapítása, a típus/műfaj
jellemző sajátosságainak
felismerése

1.5. a hangzó szöveg érdeklődő
követése

Tartalmak:

A közlési helyzet. A beszélő. A hallgató (beszédtárs). Az üzenet. A kontextus. A kód. A csatorna. A beszéd alkalmazkodása a közlés céljához és a beszédtárshoz.

A közlendő logikai-szemantikai elrendezése. Az alapgondolat és a részletezés viszonya. Egy adott téma érveinek és ellenérveinek elrendezése. A kifejtő és bizonyító beszéd szerkezete.

A szókészlet. A kölcsönszó: idegen szó, jövevényszó. Állandó szókapcsolatok.

Hangalak és jelentés viszonya. Jelentésmező.

A párbeszéd és a magánbeszéd szövege. Egy adott téma érveinek és ellenérveinek elrendezése. Az érvelés. Személyes álláspont kifejezése és indoklása. A kifejtő és bizonyító beszéd szerkezete. A meghatározás.

Meggyőzés és hatásosság.

2. A szóbeli kifejezőképesség

Kompetenciák:

2.1. összefüggő beszéd,
alkalmazkodás a kommunikációs
helyzethez

2.2. a tanult kategóriák helyes
alkalmazása változatos
beszédhelyzetekben

2.3. különböző típusú/műfajú
szövegek (elbeszélő, leíró,
érvelő, monológ) alkotása a
szövegtípusok/szövegműfajok
jellemzőinek figyelembe
vételével

2.4. az érzelemkifejező nyelvi és
nem nyelvi elemek és eszközök
alkalmazása

2.5. érdeklődő részvétel a szóbeli
kommunikációban

Tartalmak:

Szövegösszefüggés.

Egy adott téma érveinek és ellenérveinek elrendezése.

A beszéd alkalmazkodása a közlés céljához és a
beszédtárshoz.

A szókészlet.

Hangalak és jelentés viszonya.

A szó szerkezete.

A szófajok.

A mondat. Alany és állítmány egyeztetése. A határozott tárgy
egyeztetése. Szórend.

Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben.

A szöveg. Mikroszerkezet, makroszerkezet.

Szövegösszefüggés.

Egy adott téma érveinek és ellenérveinek elrendezése.

A kifejtő és bizonyító beszéd szerkezete.

A nyelvi és nem nyelvi elemek összhangja a szóbeli
közlésben. A nyelvi és nem nyelvi elemek
összekapcsolásának változatai. A gesztusnyelv és a
hanghordozás.

Hangutánzó és hangulatfestő szavak. Az indulatszó.

Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben: a
beszélőnek a tárgyhöz és a címzethez való viszonya; tény és
fikció.

3. A szövegolvasás és szövegértés

Kompetenciák:

3.1. különböző típusú szövegek

Tartalmak:

Olvasási módok: betű szerinti, értelmező, beleélő.

kifejező felolvasása; értő néma olvasás adott szempontok alapján	Beszédfonetikai eszközök. A hangsúly és hanglejtés. A helyes ejtés. Idegen szavak és nevek kiejtése.
3.2. az irodalmi és nem irodalmi kommunikációs helyzet felismerése, különböző műfajú irodalmi és nem irodalmi szövegek olvasása	Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben.
3.3. az irodalmi szöveg nyelvi megalkotottságának felfedezése, az irodalmi formák és kódok szerepének megragadása a lírai és epikai művek szerveződésében, kérdések megfogalmazása	Verstani alapfogalmak: ritmus, hangsúlyos ritmus, sorfajták, rím, rímfajták. Epikai műfajok. Az epikai művek jellemzői. Líra, líraiság, lírai műfajok. Retorikai alakzatok: az ismétlés változatai (gondolatritmus, felsorolás, halmozás, fokozás); párhuzam, ellentét
3.4. értéklátás: a szövegben megjelenített értékek, értékrendek érzékelése; a hangnemek megkülönböztetése	Érték, megjelenített értékek, értékrend. Hangnemek: szatirikus, tárgyilagos, tragikus; humoros hangvétel
3.5. véleményformálás	Személyes álláspont kifejezése és indoklása.

4. Az írásbeli kifejezőképesség (fogalmazás)

Kompetenciák:

4.1. különböző típusú szövegek alkotása

Tartalmak:

A monológ.
Az érvelés.
A meghatározás
A funkcionális (gyakorlati célú) írás. Az olvasmányjegyzet. Hirdetés. Magánlevél. Meghívó.
Szabad fogalmazás. A személyesség elemei a leírásban.
Fogalmazás irodalmi vagy más természetű szövegről. Irodalmi és nem irodalmi szövegek értelmezése írásban irányító kérdések alapján. Ismeretközlő szöveg kivonata.
A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó.
Jelentésmező.
Az összetett szó és a szószerkezet.
A szófajok.
A szó szerkezete.
Állandó szókapcsolatok.
Idegen szó, jövevényszó.
Hangutánzó és hangulatfestő szavak.
Szórend.
A mondat.
Szövegösszefüggés.

4.3. áttekinthető, értelemtükröző szövegtagolás

Az írott szöveg elrendezése. Vázlatkészítési gyakorlatok. A szöveg megszerkesztése és átszerkesztése (bővítés, tömörítés). A kézírás és a szépírás. A szövegek sajátos grafikai megjelenítése.

4.4. tudatos helyesírás

Helyesírás, központosítás. A hagyományos írásmód és az egyszerűsítő írásmód. Az írásjelek. Az idegen szavak és nevek helyesírása. A különírás és egybeírás szabályai.

4.5. érdeklődés a szövegalkotás iránt

Az ízlés és a vélemény kifejezésének módjai.

TARTALMAK

A tartalmi elemek didaktikai elrendezése, rendszerezése tekintetében a tankönyvszerzőnek és a tanárnak teljes szabadsága van. A tanterv belső logikai rendjét szerkesztésmódja is tükrözi: a tankönyvszerzőnek, illetve a tanárnak a képességekre vonatkozó, egymással összefüggő részletes követelményekből kiindulva kell megszereznie a megfelelő tantervi tartalmakat.

Az iskolában az anyanyelv tanításában és tanulásában a nyelv funkcionális és társas szemléletének kell érvényesülnie: a figyelem a nyelv változatosságára és változataira irányul, nem az elszigetelt nyelvi elemekre és az elvont nyelvi rendszerre. Ennek az elvnek a szellemében és az életkori sajátosságoknak megfelelően a tanulásban és az értékelésben a szöveggel végzett gyakorlatok, műveletek dominálnak, nem a meghatározások, öncélú osztályozások. A szövegértési és szövegalkotási kompetenciaterületre vonatkozó fogalmak, eljárások, műveletek mindenikét először nem irodalmi, hanem igényes köznyelvi szövegeken keresztül ajánlott bevezetni és gyakoroltatni.

A szóbeliségben el kell fogadni, sőt bátorítani kell a tanulók saját nyelvi változatának használatát, figyelembe kell venni a kisebbségi nyelvhasználat sajátos helyzetét és igényeit. A köz- és irodalmi nyelvet az írásbeliséggel ajánlatos összekapcsolni.

A nyelvi tartalmak, a nyelvtani ismeretek nem öncélúak, hanem funkcionális és gyakorlati szerepük van abban, hogy a helyzetnek megfelelő, hatékony nyelvi közlés valósuljon meg.

A helyesírás, az érthető beszéd és a normatív nyelvhasználat kérdésköre állandó didaktikai feladat.

Az irodalomolvasás tartalmi beépülnek a képességekre vonatkozó követelményrendszer belső logikai rendjébe, tehát a nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzetben történő szövegértés és értelmezés nem választható el a beszédnek, a beszédértésnek, illetve a szövegalkotásnak a követelményrendszer belső összefüggéseit szem előtt tartó tartalmi egységeitől. A tartalmak sorrendje, elrendezése, egymásra építése magának a szövegolvasás folyamatának rendelődik alá. Ennek a folyamatnak a belső logikáját a tartalmak és a választott szövegek rendezésével a tankönyvszerző, illetve a tanár határozza meg.

A tartalmak a tantervben nem lineáris sorrendiségben, hanem témakörök szerint rendeződnek; figyelembe veszik az előző évfolyamokhoz viszonyított bővítést, újrendszerezést, az új alapfogalmaknak, ismereteknek a már működő ismeretrendszerbe való tapasztalati úton történő beépítését.

Az új fogalmak, ismeretek félkövér szedéssel jelennek meg, a normál szedéssel írt fogalmak, ismeretek új megértési szituációban történő működtetésének módjaira pedig a kompetenciák, illetve a tartalmak adnak példát. Az Irodalomolvasás tartalmi egységben azok a fogalmak, amelyek félkövér, dőlt szedéssel jelennek meg, nem kötelezőek. A tanár dönti el a konkrét tanulási helyzet alapján, hogy ezeknek a fogalmaknak a működtetése indokolt-e vagy sem.

1. Irodalomolvasás

1.1. Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció. Olvasási módok: betű szerinti, **értelmező**, beleélt

1.2. Irodalmi formák és kódok

1.2.1. Szóképek: metafora, megszemélyesítés, **allegória**. Hasonlat. Retorikai alakzatok: az ismétlés változatai (**gondolatritmus**, felsorolás, halmozás, fokozás); párhuzam, ellentét.

1.2.2. Verstani alapfogalmak: ritmus, hangsúlyos ritmus, sorfajták, rím, rímfajták.

1.2.3. Epikai műfajok: elbeszélő költemény, **népballada**, **műballada**, elbeszélés/novella, regény; **humoreszk**.

1.2.4. Az epikai művek jellemzői: történetmondás, elbeszélő, **elbeszélői nézőpont**, szereplő, szereplők rendszere. **Kihagyásos szerkesztésmód**. Térszerkezet és **időszerkezet** az epikai művekben.

1.2.5. Líra, líraiság, lírai műfajok: daltípusok, **szatíra**

- 1.2.6. Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben: a beszélőnek a tárgyhöz és a címzetthez való viszonya; tény és fikció.
- 1.2.7. Érték, **megjelenített értékek, értékrend.**
- 1.2.8. Hangnemek: **szatirikus**, tárgyilagos, **tragikus**; humoros hangvétel

Memoriter:

2 ballada, 2-3 lírai költemény, 10-15 soros prózarészlet

Egyéni olvasás: teljes terjedelemben min. 1 elbeszélő költemény, min. 1 regény, min. 2 ballada olvasása.

Szövegjavaslatok:

Javasolt szövegek:

A javasolt szövegek, szerzők listája nem előíró jellegű. A részletes követelményekhez és tanulási tevékenységekhez igazodva a kötelező tartalmaknak megfelelően a tankönyvszerző és a tanár más szövegeket választhat. A tanterv 10-14 szöveg elmélyülő olvasását javasolja, amelyek között szerepelnie kell a klasszikus magyar irodalom jelentős alkotásainak, teljes szövegeknek vagy szövegrészleteknek. A tanórára kiválasztott szövegek, illetve részletek ne haladják meg az 1-2 oldalt. Az ennél hosszabb szövegeket a tanterv otthoni olvasásra és tanórai megbeszélésre javasolja (évente minimum 2 hosszabb terjedelmű szöveget).

Epika:

népballadák (pl. Kádár Kata, Kőműves Kelemenné, Júlia szép leány, Görög Ilona, Budai Ilona)

műballadák a magyar és világirodalomból (pl. Arany János: A walesi bárdok, Rozgonyiné)

Elbeszélés/novella, regény a magyar és világirodalomból: pl. Bálint Tibor, Fekete István, Jókai Mór, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Méhes György, Mikszáth Kálmán, Tamási Áron írásaiból

Elbeszélő költemény: pl. Arany János: *Toldi*

Líra:

Dalok a klasszikus és kortárs magyar és világirodalmi költészetből: pl. József Attila, Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc, Nemes Nagy Ágnes, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós verseiből

Szatíra a magyar és világirodalomból: pl. Csokonai, Petőfi verseiből

2. A logikus és célszerű nyelvhasználat: közlésformák

2.1. A szóbeli közlés

2.1.1. A közlési helyzet (ismétlés). **A monológ.**

2.1.2. A szóbeli szöveg elrendezése

- A közlendő logikai-szemantikai elrendezése. Az alapgondolat és a részletezés viszonya. Az érvelés.**
- A közlendő formális elrendezése. A nyelvi és nem nyelvi elemek összhangja a szóbeli közlésben. A gesztusnyelv és a hanghordozás. Meggyőzés és hatásosság.**
- A párbeszéd és a magánbeszéd szövege. Egy adott téma érveinek és ellenérveinek elrendezése. A kifejtő és a bizonyító beszéd szerkezete. A meghatározás. A nyelvi és nem nyelvi elemek összekapcsolásának változatai. Az ízlés és a vélemény kifejezésének módjai.**

2. 2. Az írás

2.2.1. Az írás folyamata

- Az írott szöveg elrendezése. Vázlatkészítési gyakorlatok. A szöveg megszerkesztése és átszerkesztése. Bővítési és tömörítési gyakorlatok.**
- A kézírás és a szépírás (ismétlés). A szövegek sajátos grafikai megjelenítése.**

- c) *Helyesírás, központosítás. A hagyományos írásmód és az egyszerűsítő írásmód.*
Az írásjelek: a pont, a vessző, a kettőspont, a kérdőjel, a felkiáltójel, az idézőjel, a kötőjel. A gondolatjel, párbeszédjel.

2.2.2. *Az írott szöveg tartalmi változatai*

- a) *A funkcionális (gyakorlati célú) írás. Az olvasmányjegyzet. Hirdetés. Magánlevél. Meghívó.*
b) *Szabad fogalmazás*
– **Személyes álláspont indoklása írásban.**
– **A személyesség elemei a leírásban.** A jellemzés.
c) *Fogalmazás irodalmi vagy más természetű szövegről. Irodalmi és nem irodalmi szövegek értelmezése írásban irányító kérdések alapján.* Ismeretközlő szöveg kivonata.

3. *A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó, a hang*

3.1. *A beszédhangok és a betűk (ismétlés). Helyes ejtés. Idegen szavak és nevek kiejtése és helyesírása. Hagyományos és egyszerűsítő írásmód.*

3.2. *A szó (ismétlés)*

3.2.1. *A szókészlet (ismétlés). A kölcsönszók: idegen szó, jövevényszó. Állandó szókapcsolatok. Hangutánzó és hangulatfestő szavak.*

3.2.2. *Hangalak és jelentés viszonya (ismétlés). Jelentésmező. Az egyjelentésű szavak. A többjelentésű szavak. A szinonimák (rokon értelmű szavak). Az antonimák (ellentétes jelentésű szavak). A hasonló alakú szavak.*

3.2.3. *A szó szerkezete. Összetett szavak. Az összetett szó és a szó szerkezet. A különírás és az egybeírás szabályai.*

3.2.4. *A szófajok (ismétlés)*

3.3. *A mondat (ismétlés)*

Az egyszerű mondat (ismétlés). Állító és tagadó mondatok. Modalitás szerinti osztályozás (kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító).

Az egyszerű mondat szerkezete, elemzése. Szó szerkezetek és mondatrészek. Mellérendelő szó szerkezetek. Az állítmány és fajtái. Az alany. Az alany és az állítmány egyeztetése. Tárgyas, jelzős, határozós szó szerkezetek. A tárgy (ragos és ragtalan, határozott és határozatlan; a határozott tárgy egyeztetése). A határozó és kifejező módjai. A jelző és fajtái (minőség, mennyiség, birtokos).

Szórend. A hangsúly és a hanglejtés.

Az összetett mondat.

3.4. *A szöveg. Mikroszerkezet, makroszerkezet. Szövegösszefüggés.*

VIII. osztály

1. A szóbeli közlés

Kompetenciák:

- 1.1. a szóbeli közlés globális jelentésének megértése, a szövegben kifejezett gondolatok rendjének és összefüggésének felismerése
- 1.2. a nyelvi és nem nyelvi elemek kapcsolatának felismerése a szóbeli szövegben
- 1.3. a hangzó szöveg egységei és a közlés célja közötti összefüggések felismerése
- 1.4. a hangzó szöveg grammatikai sajátosságainak felismerése
- 1.5. a saját nyelvi változat és a köznyelv/irodalmi nyelv közötti eltérések felismerése, kódváltás, az egyik nyelvi változatról a másikra való áttérés
- 1.6. a beszédtárs véleményének, érvelésének figyelemmel kísérése, értékelése

Tartalmak:

- A szóbeli közlés.
- A gondolatmenet szerkesztése. A mondatok funkcionális és kifejező értéke.
- A szóbeli közlés. A nyelvi változatok beszédbeli szerepe. Nem nyelvi elemek. A hangtani elemek stilisztikai értéke.
- Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben: a beszélőnek a tárgyhöz és a címzethez való viszonya; tény és fikció; elbeszélő, elbeszélői nézőpont.
- A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó.
- Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció.
- A nyelvi változatok beszédbeli szerepe. A nyelvváltozat kommunikációs helyzetéhez igazodó megválasztása.
- A nyelvi változatok (irodalmi nyelv, köznyelv, regionális köznyelv, nyelvjárások, csoportnyelvek, rétegnelvek).
- A vita szabályai és menete. A bizonyítás/cáfolat.

2. A szóbeli kifejezőképesség

Kompetenciák:

- 2.1. adott téma kifejtése szóbeli előadásban
- 2.2. a tanult szemantikai kategóriák helyes alkalmazása változatos beszédhelyzetekben
- 2.2. a tanult grammatikai kategóriák helyes alkalmazása változatos beszédhelyzetekben
- 2.3. a nyelvi és nem nyelvi eszközöknek a mondanivalóhoz, a közlési szándékhoz való igazítása
- 2.4. a tanuló gondolatainak, véleményének érdeklődést keltő, hatásos kifejtése

Tartalmak:

- Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben: a beszélőnek a tárgyhöz és a címzethez való viszonya; tény és fikció; elbeszélő, elbeszélői nézőpont
- A szókészlet rétegződése és gazdagodása. A szavak jelentése. Alapjelentés. Jelentésváltozás. Jelentésváltozás (metafora, metonímia) a köznyelvben és a szépírói nyelvben.
- A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó.
- A szó szerkezete. A szófajok.
- Az egyszerű mondat. Az összetett mondat. A mondatok szövegbe szerkesztése, az utalások helyes használata. Szövegösszefüggés.
- Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben.
- A gondolatmenet szerkesztése. A mondatok funkcionális és kifejező értéke. A mondatok szövegbe szerkesztése, az utalások helyes használata.

3. A szövegolvasás és szövegértés

Kompetenciák:

- 3.1. különböző típusú szövegek kifejező felolvasása
- 3.2. megfelelő tempójú néma olvasás, a részek és a szövegegész jelentésének a megragadása, a saját olvasói tevékenység tudatosítása
- 3.3. az irodalmi és nem irodalmi kommunikációs helyzet jellemzőinek megragadása, tudatosítása és megkülönböztetése
- 3.4. az irodalmi szöveg mint nyelvi alkotás megfigyelése; az irodalmi formák és kódok szerepének a megragadása a szövegszerveződésben; változatos műfajú irodalmi szövegek olvasása
- 3.5. az irodalmi művek értékviszonyainak, hangnemének a megragadása
- 3.6. a szöveg adott szempontok szerinti értelmezése és értékelése

Tartalmak:

Olvasási módok: betű szerinti, értelmező, beleélő. Beszédfonetikai eszközök. Hangsúly, hanglejtés. Helyes ejtés. Olvasási módok: betű szerinti, értelmező, beleélő.

Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció.

Szóképek. Jelentésváltozás (metafora, metonímia) a köznyelvben és a szépírói nyelvben.

A nyelvi változatok (irodalmi nyelv, köznyelv, regionális köznyelv, nyelvjárások, csoportnyelvek, rétegnelvek).

Retorikai alakzatok.

Verstani alapfogalmak.

Tény és fikció; elbeszélő, elbeszélői nézőpont az epikai művekben.

Térszerkezet, időszerkezet a lírai és epikai művekben.

Érték: megjelenített értékek, értékrend; esztétikai érték.

Hangnemek.

Irodalmi művek egyéni értelmezése.

4. Az írásbeli kifejezőképesség (fogalmazás)

Kompetenciák:

- 4.1. különböző szövegtípusok / szövegműfajok alkotása
- 4.2. a szöveg megszerkesztése, tagolása
- 4.3. nyelvi-nyelvtani ismeretek hasznosítása a fogalmazásban
- 4.4. a nyelvi-stilisztikai ismeretek hasznosítása a fogalmazásban
- 4.5. tudatos helyesírás
- 4.6. érdeklődés tanúsítása a szövegalkotás iránt

Tartalmak:

A funkcionális (gyakorlati célú) írás. Magánlevél. Meghívó. Hivatalos levél. Kérvény.

Az értekező fogalmazás szerkesztése.

A gondolatmenet szerkesztése.

Mikroszerkezet, makroszerkezet. Szövegösszefüggés.

Az egyszerű mondat. A névmások (kérdő, határozatlan, általános).

Az összetett mondat. A névmások (mutató, vonatkozó). A kötőszó.

Szórend. Hangsúly és hanglejtés.

Szóképek.

Retorikai alakzatok.

A hangtani elemek stilisztikai értéke.

A helyesírási alapelvek alkalmazása.

A helyesírási szabályok tudatos alkalmazása.

A rövidítések és mozaikszók helyesírása.

Az összetett mondatok központosítása.

Az írásjelek funkcionális és kifejező értéke.

Értekező fogalmazás szerkesztése. Irodalmi művek egyéni értelmezése írásban.

TARTALMAK

A tartalmi elemek didaktikai elrendezése, rendszerezése tekintetében a tankönyvszerzőnek és a tanárnak teljes szabadsága van. A tanterv belső logikai rendjét szerkesztésmódja is tükrözi: a tankönyvszerzőnek, illetve a tanárnak a képességekre vonatkozó, egymással összefüggő részletes követelményekből kiindulva kell megszereznie a megfelelő tantervi tartalmakat.

Az iskolában az anyanyelv tanításában és tanulásában a nyelv funkcionális és társas szemléletének kell érvényesülnie: a figyelem a nyelv változatosságára és változataira irányul, nem az elszigetelt nyelvi elemekre és az elvont nyelvi rendszerre. Ennek az elvnek a szellemében és az életkori sajátosságoknak megfelelően a tanulásban és az értékelésben a szöveggel végzett gyakorlatok, műveletek dominálnak, nem a meghatározások, öncélú osztályozások. A szövegértési és szövegalkotási kompetenciaterületre vonatkozó fogalmak, eljárások, műveletek mindenikét először nem irodalmi, hanem igényes köznyelvi szövegeken keresztül ajánlott bevezetni és gyakoroltatni.

A szóbeliségben el kell fogadni, sőt bátorítani kell a tanulók saját nyelvi változatának használatát, figyelembe kell venni a kisebbségi nyelvhasználat sajátos helyzetét és igényeit. A köz- és irodalmi nyelvet az írásbeliséggel ajánlatos összekapcsolni.

A nyelvi tartalmak, a nyelvtani ismeretek nem öncélúak, hanem funkcionális és gyakorlati szerepük van abban, hogy a helyzetnek megfelelő, hatékony nyelvi közlés valósuljon meg.

A helyesírás, az érthető beszéd és a normatív nyelvhasználat kérdésköre állandó didaktikai feladat.

Az irodalomolvasás tartalmi beépülnek a képességekre vonatkozó követelményrendszer belső logikai rendjébe, tehát a nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzetben történő szövegértés és értelmezés nem választható el a beszédnek, a beszédértésnek, illetve a szövegalkotásnak a követelményrendszer belső összefüggéseit szem előtt tartó tartalmi egységeitől. A tartalmak sorrendje, elrendezése, egymásra építése magának a szövegolvasás folyamatának rendelődik alá. Ennek a folyamatnak a belső logikáját a tartalmak és a választott szövegek rendezésével a tankönyvszerző, illetve a tanár határozza meg.

A tartalmak a tantervben nem lineáris sorrendiségben, hanem témakörök szerint rendeződnek; figyelembe veszik az előző évfolyamokhoz viszonyított bővítést, újrarendszerezést, az új alapfogalmaknak, ismereteknek a már működő ismeretrendszerbe való tapasztalati úton történő beépítését.

Az új fogalmak, ismeretek félkövér szedéssel jelennek meg, a normál szedéssel írt fogalmak, ismeretek új megértési szituációban történő működtetésének módjaira pedig a kompetenciák, illetve a tartalmak adnak példát. Az Irodalomolvasás tartalmi egységben azok a fogalmak, amelyek félkövér, dőlt szedéssel jelennek meg, nem kötelezőek. A tanár dönti el a konkrét tanulási helyzet alapján, hogy ezeknek a fogalmaknak a működtetése indokolt-e vagy sem.

1. Irodalomolvasás

1.1. *Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció.* Olvasási módok: betű szerinti, értelmező, beleélő.

1.2. Irodalmi formák és kódok

1.2.1. Szóképek: metafora, **szinesztézia**, allegória; **metonímia**. Hasonlat. Retorikai alakzatok: az ismétlés változatai (gondolatritmus, felsorolás, halmozás, fokozás), párhuzam, ellentét.

1.2.2. Verstani alapfogalmak: hangsúlyos ritmus, rímfajták, **időmértékes ritmus**, **verslábak**, **hexameter**, **pentameter**, **disztichon**.

1.2.3. Epika: történetmondás, elbeszélő, elbeszélői nézőpont, szereplő, szereplők rendszere; epikai műfajok: elbeszélés/novella, **anekdota**, humoreszk, regény.

1.2.4. Líra, líraiság, **lírai én**; lírai műfajok: dal, **epigramma**, leíró költemény; **óda**, **himnusz**, **költői levél**.

1.2.5. Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben: a beszélőnek a tárgyhöz és

a címzetthez való viszonya; tény és fikció; elbeszélő, elbeszélői nézőpont.

Térszerkezet, időszerkezet a lírai és epikai művekben

1.2.6. Érték: megjelenített értékek, értékrend; **esztétikai érték.**

1.2.7. Hangnemek: **ünnepélyes, patetikus**, szatirikus, tragikus, tárgyilagos; humoros hangvétel.

Memoriter:

3-4 lírai alkotás/hosszabb részlet (pl. részletek Kölcsey Ferenc: *Hymnus*; Vörösmarty Mihály: *Szózat* című költeményeiből), 10-15 soros prózarészlet

Egyéni olvasás: teljes terjedelemben min. 2 elbeszélés/novella, min. 1 regény olvasása

Javasolt szövegek:

A javasolt szövegek, szerzők listája nem előíró jellegű. A részletes követelményekhez és tanulási tevékenységekhez igazodva a kötelező tartalmaknak megfelelően a tankönyvszerző és a tanár más szövegeket választhat. A tanterv 10-14 szöveg elmélyülő olvasását javasolja, amelyek között szerepelnie kell a klasszikus magyar irodalom jelentős alkotásainak, teljes szövegeknek vagy szövegrészleteknek. A tanórára kiválasztott szövegek, illetve részletek ne haladják meg az 1-2 oldalt, az ennél hosszabb szövegeket a tanterv otthoni olvasásra és tanórai megbeszélésre javasolja (évente minimum 2 hosszabb terjedelmű szöveget).

Epika:

Regények a magyar és világirodalomból: pl. Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője*, Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*, Fekete István: *A koppányi aga testamentuma*, Szabó Magda: *Abigél*

Elbeszélés/novella, anekdota a magyar és világirodalomból: pl. Jókai Mór, Méhes György, Mikszáth Kálmán, Bálint Tibor, Sütő András, Janikovszky Éva elbeszélései

Líra:

Dalok a klasszikus és kortárs magyar és világirodalomból: pl. Petőfi Sándor, Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Kovács András Ferenc dalai

Óda és himnusz a magyar és világirodalomból: pl. Kölcsey Ferenc: *Hymnus*; Vörösmarty Mihály: *Szózat*

Költői levél a magyar és világirodalomból: pl. Arany János, Petőfi Sándor műveiből

2. A logikus és célszerű nyelvhasználat: közlésformák

2.1. A szóbeli közlés

A gondolatmenet szerkesztése. A mondatok funkcionális és kifejező értéke. A mondatok szövegbe szerkesztése, az utalások helyes használata.

A nyelvi változatok beszédbeli szerepe.

Az érvelés egy formája: a vita. A vita szabályai és menete. A bizonyítás/cáfolat.

2.2. Az írás

Az értekező fogalmazás szerkesztése. Irodalmi művek egyéni értelmezése írásban.

A funkcionális (gyakorlati célú) írás. Magánlevél. Meghívó. **Hivatalos levél. Kérvény.**

A nyelvváltozat kommunikációs helyzethez igazodó megválasztása.

A helyesírási alapelvek alkalmazása. Az írásjelek funkcionális és kifejező értéke (a pont, a vessző, a kettőspont, **pontosvessző**, kérdőjel, felkiáltójel, kötőjel, gondolatjel, idézőjel). A helyesírási szabályok tudatos alkalmazása.

3. A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó, a hang.

3.1. A beszédhang (ismétlés). **A hangtani elemek stilisztikai értéke.**

3.2. A szó (ismétlés).

3.2.1. A szóképlet rétegződése és gazdagodása (ismétlés). **A szóalkotás ritkább módjai: a rövidítések és mozaikszók. A rövidítések és a mozaikszók helyesírása.**

3.2.2. A szavak jelentése (ismétlés). **Alapjelentés. Jelentésváltozás (metafora, metonímia) a köznyelvben és a szépírói nyelvben.**

3.2.3. A szó szerkezete (ismétlés).

3.2.4. A szófajok (ismétlés).

A névmások (**mutató, kérdő, vonatkozó, határozatlan, általános**).

A kötőszó.

3.3. Az egyszerű mondat és elemzése (ismétlés).

Szórend. Hangsúly és hanglejtés.

Az összetett mondat. Az alárendelő mondatok (alanyi, állítmányi, jelzős, tárgyas, határozói mellékmondat). A mellérendelő mondatok. Az összetett mondat központosítása. Az összetett mondat elemzése.

3.4. *A szöveg.* Mikroszerkezet, makroszerkezet. Szövegösszefüggés.

3.5. **A nyelvi változatok (irodalmi nyelv, köznyelv, regionális köznyelv, nyelvjárások, csoportnyelvek, rétegnelvek).**